

Hilkka Pietilä, MMM
Jussaarencuja 5 N 134
00840 Helsinki
Puh/Fax: 90-698 1288
(Laadittu alunperin 1996,tarkistettu 2000.)

HYVINVOINTIVALTIO - suuri erehdys vai keskeneräinen kehitysmalli?

- Pohjoismainen malli
- Kelpaa malliksi muillekin
- Ei mikään demariprojekti
- Hyvinvointivaltiosta syntipukki
- Talouskasvun legitimaatio?
- Keskenjäänyt kehitysmalli?
- Mallia antiikin Ateenasta
- Työ ei häviä - se paranee
- Uusi yhteiskuntasopimus
- Oikeus hyvinvointiin?
- Hyvinvointi- ja sivistisyhteiskunta

Tätä artikkelia tarjosin aikoinaan mm. Suomen Kuvalehdelle, HS:n Kuukausiliitteelle ja Viikonloppusivuille sekä STM:n Sociukselle, joka otti siitä työtä koskevan palan kolumniksi mainitsematta mitään hyvinvointivaltiosta (5/1996).

HYVINVOINTIVALTIO – suuri erehdys vai keskeneräinen kehitysmalli?

"Hyvinvointivaltio on tuudittanut meidät tasa-arvoisuuden turvalliseen paratiisiin ja, ainakin ulkonaisesti, murtanut luokkarajat sekä minimoinut taloudellisen eriarvoisuuden tunnusmerkit. Tärkeintä on kuitenkin, että se on tosiasiaassa eliminoinut köyhän viljelijäväestön. Työväenluokka on 'porvarillistunut', keskiluokat ovat 'proletarisoituneet', kun taas 'uusköyhien' luokkaprofiili ei ole vielä selvästi nähtävissä. Nyt on tullut aika arvioida näitä perustavia yhteiskunnallisia muutoksia uudessa valossa."

Tämä on Helsingin Yliopiston julkaisemassa aikakauslehdessä Universitas Helsingiensis (4/1994) ilmestyneestä artikkelista, jossa kirjoittaja vertailee pohjoismaista hyvinvointimallia muiden EU-maiden malleihin. Kirjoituksen sarkastinen sävy antaa kuitenkin vaikutelman ikään kuin tässä yhteydessä pohjoismaisessa mallissa pidettäisiin haittoina samoja asioita, joita monet meistä pitävät hyvinvointivaltion suurina saavutuksina.

Pohjoismainen malli

Pohjoismainen hyvinvointimalli perustuu siihen, että kanavoidaan tehokkuuden ja tuottavuuden nousun - teknisen kehityksen - voimakkaasti ja nopeasti kasvattamaa lisäarvoa ihmisten hyvinvoinniksi. Tietoisesti on tavoitteiksi valittu nimenomaan mahdollisimman suuri taloudellinen ja sivistyksellinen tasavertaisuus sekä sosiaalinen perusturvallisuus kaikille kansalaisille riippumatta heidän työ- tai perhesuhteistaan. Hyvin keskeinen tavoite on myös sukupuolten välinen tasa-arvo, jota malli on monin keinoin rakentanut.

"Pohjoismainen sosiaaliturva kohtelee naisia yksilöinä. Sen lisäksi valtio ottaa huomioon sen, että useimmat naiset ja miehet ovat myös lasten vanhempia ja huoltajia jossakin elämänsä vaiheessa. Siksi on kehitetty hyvin vanhemmuuteen liittyviä palveluita ja ne ovat, periaatteessa, sukupuolineutraaleja," totesi Jyväskylän yliopiston lehtori *Raija Julkunen* alustuksessaan ETY-huippukokoukselle 1992.

Pohjoismainen malli tukee hyvinvointia erityisesti tarjoamalla tärkeitä peruspalveluja; perhe- ja sosiaalipalvelujen lisäksi mm. koulutus-, kulttuuri- ja liikennepalvelut. Valtio jakaa perheiden kanssa vastuun lasten-, vanhusten ja sairaiden hoidosta. Hoitomahdollisuuksista on tullut oleellinen osa julkista palvelua ja oikeus saada hoitoa tarvittaessa katsotaan lähes kansalaisoikeudeksi. Usein onkin sanottu, että valtio on kolmas vanhempi kaikissa suomalaisissa perheissä, se jakaa osaltaan lasten kasvatuksesta aiheutuvaa työtaakkaa ja kustannuksia.

Naisten kannalta juuri näillä asioilla on ratkaiseva merkitys. Tällaisessa yhteiskunnassa hekin voivat valita ja päättää itse omasta elämästään hyvin pitkälle - joskaan eivät vielä tasavertaisesti miesten kanssa. Pohjoismaissa palvelut ja sosiaaliturvan takaa se, että asuu pysyvästi maassa, toisin kuin muissa EU-maissa, joissa edut perustuvat joko työsuhteeseen tai perhesuhteeseen sellaisen henkilön kanssa, jolla on työpaikka.

Pohjoismaissa kansalaisuus merkitsee poliittisten oikeuksien lisäksi myös sosiaalista kansalaisuutta, "social citizenship". Täällä on haluttu turvata se, ettei kenenkään tarvitse jäädä vain lähimmäistensä tai vapaaehtoisten instituutioiden - kuten kirkon ja

hyväntekeväisyysjärjestöjen - satunnaisen armeliaisuuden varaan. On pyritty siihen, että pohjoismaissa ei kenenkään tarvitsisi henkensä pitimiksi kerjätä, norakoilla armopaloja, myydä itseään tai varastaa.

Pohjoismainen malli on paljon enemmän kuin vain sosiaalipolitiikkaa. Tasavertaisuuden ja yleisen hyvinvoinnin pyrkimystä tukevat niin ilmaiset korkeakoulut ja kirjastot kuin julkisen liikenteen kehittäminen ja aluepolitiikkakin. Sitä tukevat voimakas tuki teattereille, oopperalle ja kulttuurille eri muodoissaan. Niin kunnallinen itsehallinto kuin vapaiden kansalaisjärjestöjen tukeminenkin ovat pohjoismaisen kansanvallan vakuuttavia perusrakenteita.

Sosiaalipolitiikkaa eri muodoissaan - tasokkaana ja vähemmän tasokkaana - harjoitetaan tavalla tai toisella kaikissa teollisuusmaissa. Pohjoismaisen mallin tarkoittamaa hyvinvointivaltiota ei samassa muodossa ja samassa mielessä ole missään muualla maailmassa.

Kelpaa malliksi muillekin

Tätä pohjoismaista kehitysmallia on pidetty esimerkillisenä siinä keskustelussa, jota viime vuosikymmenet on käyty kehityksen tavoitteista kansainvälisissä järjestöissä ja erityisesti YK:ssa. Naisten ja miesten tasavertaisuudessaakin Pohjoismaat ovat olleet vuosikausia ykkössijoilla YK:n tilastoissa, vain maiden keskinäinen järjestys on vaihdellut.

Tuloerojen tasoittamista - joka samalla tasoittanee luokkaeroja - on näihin päiviin asti pidetty tietoisena tavoitteena monissa Euroopan maissa ja teollistuneissa maissa yleisemminkin. Syksyllä 1995 julkaistussa OECD:n selvityksessä Suomi osoittautui ykköseksi, kansalaisten tuloerot olivat täällä pienemmät kuin missään muussa teollisuusmaassa. Suomi siis oli maailmanmestari tässä ansiokkaassa lajissa. Mutta tuskin on sitä enää.

OECD:n tiedot olivat 1980-luvun lopulta, ajalta ennen suuria remontteja ja kilpajuoksua EMUn konvergenssikriteerien perään. Suomen Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen Vattin selvitys (1996) osoitti, että Suomen tuloerot pysyivät tasaisina vuoteen 1993 asti. Sinä vuonna kehitys kääntyi taaksepäin ja tuloerot alkoivat nopeasti kasvaa.

Vuonna 1993 ja sen jälkeen rikkaat ovat rikastuneet entisestään, vahvistaa Vattin selvitys. Osa kansasta on pysynyt entisellään, mutta hyvin monien tulot ovat pudonneet, kun täällä alettiin purkaa sitä, mitä kymmenien vuosien työllä on saatu aikaan.

Ei mikään demariprojekti

Nykyisessä keskustelussa luetaan hyvinvointivaltion rakentaminen usein sosiaalidemokraattien ansioksi. Ruotsissa se näyttäytyykin leimallisesti demariprojektina, koska sosiaalidemokraatit ovat siellä hallinneet lähes yhtäjaksoisesti vuosikymmeniä.

Suomessa hyvinvointiyhteiskunnalla on kuitenkin ollut aina paljon laajempi kannatus kuin sosiaalidemokraateilla. Vaikka hyvinvointivaltion arkkitehdit Suomessakin olivat sosiaalidemokraatteja, rakennettiin hyvinvointia täällä vuosikymmenet nimenomaan keskustan ja SDP:n yhteistyöllä. Eikä siinä Keskusta ole ollut suinkaan demarien

oppipoikana vaan *Santeri Alkion* viitoittamalla "köyhän asialla" markkinakapitalismia vastaan.

Tärkeä osa hyvinvointipolitiikkaa niin Suomessa kuin muissakin pohjoismaissa on ollut aluepolitiikka, jolla on tasattu kehitys- ja toimeentuloeroja maiden sisäisten alueiden kesken. Sen ansiosta nämä laajat maat ovat pysyneet kauttaaltaan asuttuina ja on välttytty liian nopealta kaupunkien kasvulta ja slummiutumiselta. Hyvinvointivaltio on siis mitä suurimmassa määrin ollut myös maaseudun ihmisten etu.

Hyvinvointiyhteiskunnalla on tietysti myös naisten laaja tuki. Pohjoismaissa naiset ovat huomanneet, että "hyvinvointivaltio on tytön paras ystävä - parempi ja luotettavampi kuin aviomies!" Naiset ovat näissä maissa ratkaisevasti vaikuttaneet siihen, minkälainen hyvinvointivaltiosta on tullut. Nyt sen purkaminen ja markkinakapitalismin paluu ovat naisten kannalta pahin takaisku koko tähänastisessa tasa-arvokehityksessä.

Pohjoismainen hyvinvointimalli on työllisyydenkin kannalta muita maita etevämpi. Täällä raha kiertää eri tavalla, sillä hyvinvointibudjetilla luodaan palveluja ja niissä työpaikkoja, maksetaan sekä palkkoja että suoria avustuksia, jotka pitävät yllä kysyntää ja kulutusta. Esimerkiksi Saksan sosiaalisessa markkinataloudessa maksetaan pääasiassa suoria avustuksia ja pidetään siltä osin yllä kysyntää, mutta ei samalla luoda palveluja ja työpaikkoja.

Ei hyvinvointivaltio ole täällä ollut mikään julkisia varoja nielevä automaatti, vaan kokonaisvaltainen, ihmiskeskeinen yhteiskuntasuunnittelun perusarkkitehtuuri, masterplan. Jos siitä käytännössä joiltain osin onkin saattanut tulla turhan byrokraattinen ja holhoava, ei se välttämättä ole mallin vika vaan 1970-luvun suunnittelijoiden.

Silloin olivat keskusvirastot täynnä suoraan koulunpenkiltä tulleita nuoria "suunnittelijoita", jotka palkattiin suunnittelemaan toisten ihmisten elämää, vaikka itse eivät aina olleet osallistuneet päivääkään aiemmin työelämään eivätkä muutenkaan ehtineet hankkia elämäkokemusta. Vastuu oli silloisten johtavien virkamiesten, jotka uskoivat liikaa keskitettyyn suunnitteluun.

Hyvinvointivaltiosta syntipukki?

Kun Pohjoismaista on puhuttu sivistysvaltioina, on sille ollut katetta, sillä ihmisarvoisia oloja toki voidaan pitää sivistysvaltion tunnusmerkkinä. Täällä ovat myös kansanvalta ja sitä toteuttavat instituutiot toimineet paremmin kuin yleensä maailmassa, kiitos näiden maiden kehittyneisyyden, pienuuden ja kansalaisten korkean tiedon ja tietoisuuden tason.

Nyt sitten tämä hyvinvointi ja kansainvälisesti tunnustetut saavutukset ovatkin suuri erehdys. Hyvinvointivaltio vain holhoaa ja passivoi ihmisiä, tukahduttaa aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden, ajaa ihmisiä kaljakapakoihin ja vanhainkoteihin. Ja kaiken lisäksi se tekee "hyväntekeväisyyden" tarpeettomaksi ja rappeuttaa siten yhteisvastuuta ja moraalia! Kaikkein pahinta on se, miten kalliiksi se tulee, ei siihen ole edes pohjoismailla varaa!

Monet ovat sitä mieltä, että hyvinvointivaltio on syyllinen myös työttömyyteen. Se on hemmotellut ihmiset niin, etteivät he enää viitsi tehdä työtä, vaan elävät mieluummin työttömyyskorvausten ja sosiaaliturvan varassa. Myös sosiaalieduista johtuvat

"henkilöstösivukustannukset" olivat jo nousseet niin korkeiksi, että työnantajillekin on tullut edullisemmaksi ostaa uusia, tehokkaampia koneita kuin palkata ihmisiä.

Tuntuu kuitenkin vaikealta uskoa, että taloudellisen perusturvan takaaminen sinänsä passivoisi ja laiskistaisi ihmisen. Tai että fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen kohtuuhintaisilla palveluilla saisi aikaan yleistä veltostumista. Tai että olisi tuhlausta turvata koulutusmahdollisuudet kaikille, jotka haluavat opiskella, aina yliopistotasoa myöten. Ne 'rappion merkit', joista hyvinvointivaltiota syytetään, saattavat yhtä hyvin johtua muista tekijöistä tämän päivän markkinakulttuurissa.

Peruskoulu on hyvin pohjoismainen koulu. Sen malli otettiinkin melko suoraan Ruotsista. Sen tarkoitus oli poistaa kansakoulun ja oppikoulun muodostama rinnakkaiskoulujärjestelmä ja siten edistää tasa-arvoa sekä hävittää luokkaeroja. Siltä osin se onkin hyvin palvellut tarkoitustaan, mutta hyvinvointivaltion sivistyskoulua siitä ei tullut.

Työmarkkinajärjestöt pääsivät jo alunperin vaikuttamaan liikaa peruskoulun opetussuunnitelmien sisältöihin. Koululaitos valjastettiin tuottamaan työvoimaa ja kuluttajia sen sijaan että se kasvattaisi aloitteellisia, luovia ja itsenäisesti osaavia ihmisiä. Arkielämän osaamisen ja käsien taitojen harjoittaminen on supistettu niin vähiin, että se ei enää riitä edes omasta terveydestä, ruoasta ja kodista huolehtimiseen. Osaamaton ihminen on hyvä kuluttaja, koska hän on niin paljon riippuvainen markkinoista!

Myös aloitteellisuus on osaamisesta kiinni. "Know-how" on sananmukaisesti sitä, että 'tietää miten' erilaisia asioita voi käytännössä tehdä. Voidaan hyvin sanoa, että "ei osaavalla työ lopu". Hänen aikansa ei tule koskaan tylsäksi tai pitkäksi, kun on taitoja tehdä mitä mieltä. Tekemisen mahdollisuuksia löytyy tilanteesta kuin tilanteesta.

Markkinoiden valta ja vaikutus ulottuu pelottavalla tavalla niin koteihin kuin kouluunkin. Nykyisin ei sen paremmin koti kuin koulukaan enää välitä ihmisenä elämisen taitoja ja perinnettä sen paremmin naisena kuin miehenäkään. Ja ihmisenä elämisen mallit saadaan televisiosta ja julkkisten elämästä.

"Kovin monille osallisuus työelämään luo koko persoonallisuuden ja antaa mielekkyyden elämään. Suurtyöttömyyden aikana vallitsee merkityskriisi. Kriisin vastavoimaksi olisi löydettävä uusia merkityksiä. Tämä vaatii syvällistä ihmisarvon tiedostamista," sanoo hyvinvointitutkija *Timo Keski-Petäjä* (Dialogi 6/1995).

Tätä tiedostamista eivät edistä markkinavoimat, sillä ne tarjoavat ihmisen ihanteiksi vain kilpailu- ja kulutuskulttuurin mannekiineja, nuoria, kauniita ja rohkeita, joilla menee hyvin ja kovaa. Mistä ihminen silloin käsittäisi, että hänen arvonsa ihmisenä, ihmisarvonsa on luovuttamaton perusarvo, joka ei riipu ulkonäöstä eikä työpaikasta. Arvona sinänsä se ei riipu edes siitä, kunnioittaako ympäristö, yhteiskunta, koulu tai työelämä sitä.

Jälkiteollinen kaupunkiympäristö on erityisen tyly miehille. Kaupungissa on hyvin vähän tilaa ja positiivisia vaihtoehtoja miehille purkaa toiminnan tarvettaan. Pojista kasvaa kapea-alaisia, epäkäytännöllisiä ja uusavuttomia ihmisiä. Siksi työttömien leipäjonoissakin on paljon miehiä.

Poikalasten mahdollisuudet keskittyvät kohtuuttomasti jalkapalloon ja jääkiekkoon eivätkä perheetkään keksi muuta kuin kuljettaa poikiensa pelaamaan minne milloinkin.

Markkinavoimat rakastavat näitä pelejä, koska ne lietsovat kilpailuhenkeä ja voitontahtoa. Näissä peleissä harjoitellaan kuitenkin vain potkimista ja hakkaamista, ja sitten vielä ihmetellään, miksi nuorison käyttäytymiseen on tullut sellaisia piirteitä kuin on.

Koululaitoksen valjastaminen palvelemaan enemmän teollistumisen ja markkinoiden kuin ihmisten tarpeita sekä kilpailun ja kulutuksen kovien arvojen jyllääminen ajanviete- ja viihdeteollisuudessa ovat tekijöitä monien tämän päivän ongelmien takana. Näin ei ole suinkaan hyvinvointivaltion syy, jos velto ja tylsistyttävä joutilaisuus sekä sen ohella huumeet ja väkivalta näyttävät lisääntyvän. Eikä pelkästään nuorten arvomaailma ole kääntynyt pääläelleen. Kaupallisuuden läpätunkema, jälkiteollinen yhteiskunta nykyisessä muodossaan ei tee kenellekään hyvää.

Taloukasvun legitimaatio?

Timo Keski-Petäjän mielestä hyvinvointivaltion merkittävin projekti oli taloukasvun legitimointi. Tätä ovat jotkut muutkin väittäneet. Sitä kannattaa katsoa tarkemmin.

Hyvinvointivaltion eli modernin sosiaalipolitiikan suunnittelivat Suomessa 1960-luvulla *Heikki Waris* ja *Pekka Kuusi*. Pekka Kuusi puhuu *sosiaalisesta kansanvallasta*, joka tarkoittaa kansalaisten oikeutta vaatia, että valtiolta palvelee kansalaisia, heidän tarpeitaan ja heidän parastaan. Silloin sen keskeisenä tehtävänä on oltava kansalaisten suuren enemmistön vaatimus elinehtojen tasoittamisesta.

1960-luvulla hyvinvointitavoitteita voitiin tietysti toteuttaa vain sitä mukaa, kun yhteiskunta vaurastui. Siksi tuli talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi taloudellinen kasvu, sen aikaansaaminen ja varmistaminen kaikin keinoin. Verotusta kehitettiin niin, että kasvusta kanavoitui merkittävä osa yhteiskunnan yhteiseen kassaan kansalaisten hyvinvoinnin rakentamiseksi. Näin pohjoismaissa kehitettiin yhteiskuntaa hyvällä menestyksellä yli neljäkymmentä vuotta.

Niinä vuosikymmeninä lupasivat poliitikkosukupolvet toisensa jälkeen äänestäjilleen lisää sosiaalietuja ja julkisia palveluja. Virkamiehet tekivät työtä käskettyä sen mukaan, mitä hallitukset halusivat. Talouselämästä jatkuvan kasvun ajattelu tarttui myös palvelujen ja etujen kasvattamiseen. Sosiaalimenojen nousulla vuorostaan perusteltiin sitä, että talouden on pakko kasvaa.

1960-luvulla saatiin aikaan työntekijä- ja työnantajajärjestöjen konsensus-avioliitto, jonka hallitus onnellisena siunasi, sillä siitä tuli todella taloukasvun automaatti. Palkansaajat sanoivat, että heidän on saatava joka vuosi lisää palkkaa, koska tuotanto ja tuottavuus kasvavat joka tapauksessa. Ja työnantajien väite oli, että tuotannon ja tuottavuuden on pakko kasvaa, koska työntekijät vaativat joka tapauksessa lisää liksaa. Niin sovittiin joka vuosi konsensuksella siitä, että kumpikin puoli saa osansa, kaikki olivat tyytyväisiä ja Suomi rikastui.

Hyvinvointivaltion rakentaminen eteni tasaista tahtia taloukasvun kanssa. Kukaan ei ole ollut sanomassa "stop", kun yhteiskunnallisen kehityksen lohkolla toisensa jälkeen on saavutettu sosiaaliturvan tai palvelun 'riittävä taso'. Se nimittäin on osoitettavissa ja eri asioissa se on saavutettu eri ajankohtina. Ilmainen koululaitos ja kouluruokailu olivat olemassa jo ennen Wariksen ja Kuusen mallia, mutta esimerkiksi lasten päivähoitossa 'riittävyys' saavutettiin jotakuinkin vasta 1990-luvulla.

Keskenjäänyt kehitysmalli?

Hyvinvointivaltiomallin luonteeseen sopisi hyvin se, että sille olisi ajateltu myös katto. Että olisi määritelty, kuinka paljon on tarpeeksi, sillä eivät ihmisten aineelliset perustarpeet ole rajattomat. Tämä olisi varmaan myös Warikselta ja Kuuselta sosiaalipoliitikkoina onnistunut, mutta he eivät eläneet niin kauan, että olisivat ehtineet nähdä, kun riittävyden kattoa alettiin saavuttaa.

Jos olisi määritelty, kuinka paljon on tarpeeksi, olisi huomattu, ettei hyvinvoinnin turvaaminen sinänsä vaadi koko ajan lisää varoja maissa, missä väestönkasvu on pysähtynyt. Näin ollen ei myöskään tuotannon ja kulutuksen tarvitse rajattomasti kasvaa. Näin olisi hyvinvointivaltioajattelusta voinut yhtä hyvin tulla perustelu talouskasvun pysäyttämiseksi, tuotannon ja kulutuksen tason vakaannuttamiselle sellaiselle tasolle, joka on 'tarpeeksi' korkea.

Me väitimme *Kyösti Pulliaisen* kanssa Suomen Kuvalehdessä jo 1981 (21.8), ettei hyvinvointi Suomessa enää kohene vain kanavoimalla lisää rahaa ylhäältä alaspäin yhteiskunnassa. Se kohenee antamalla ns. pehmeälle sektorille, kodeille, pienyhteisöille, naapurustoille mahdollisuuksia elpyä, lisätä ja vahvistaa niitä inhimillisiä perustoimintoja, joita talouskasvun teho yhteiskunta ei ole halunnut nähdä eikä ottaa huomioon. Esitimme ajatusmallin siitä, miten pienessä, rikkaassa ja hyvin kehittyneessä maassa talouskasvu tulee tarpeettomaksi ja silti elämänlaatu paranee, jos rukataan sopivasti arkielämän käytäntöjä ja työelämän järjestystä.

Ehdotimme, että ihmiset voisivat ottaa oman arkielämänsä suunnittelun ja hallinnan enemmän omiin käsiinsä. Päätteisivät itse, kuinka paljon ainutkertaisesta ajastaan haluavat myydä työmarkkinoille palkkaa vastaan ja paljonko haluavat pitää itsellään. Näin he voisivat varata harkintansa mukaan aikaa hyvinvoinnin tuottamiseen kotona sekä muihin toimiin, joita pitävät tärkeinä ja kiinnostavina. Tämä edellyttäisi, että työajat järjestettäisiin ihmisten tarpeiden mukaan eikä heitä vaadittaisi sopeuttamaan elämäänsä työnantajien ja koneiden määräämiin aikatauluihin.

Yhteiskuntaa olisi kaiken kaikkiaan organisoitava uudelleen ihmisten ja perheiden näkökulmasta niin, että elämä eheytyisi. Asunnot, työpaikat ja palvelut olisi sijoitettava lähelle toisiaan, jotta työn ja perheen yhteensovittaminen olisi helppoa, Lapsia ei tarvitsisi kuljettaa päivähoitoon tai kouluun pitkien matkojen päähän eikä vanhempien kuluttaa kohtuuttomasti aikaa sukkuloimiseen ja kuljetteluun eri toimintojen välillä.

Hyvinvoinnin tuottaminen kotona perheen ja läheisten ihmisten elämään on alkuperäisin hyvinvointimalli, joka on aina ollut olemassa ja on edelleen käytössä perheissä ja kotitalouksissa. Se on se osa hyvinvoinnin tuotannosta, joka on ihmisten omassa hallinnassa.

Kun hyvinvointipalveluja leikataan, on palkattoman kotityön määrä se "jousto", jonka varaan valtiovaltakin laskee, vaikka siitä ei neuvotella kenenkään kanssa. Luotetaan siihen, että kyllä perheet käytännössä kuitenkin hoitavat sen, mitä julkisista palveluista leikataan.

Palkatta kodeissa tehty työ on teollisuusmaissakin edelleen mahtava osa tuotantoa, keskimäärin 45-50 % BKT:sta. Se ei kuitenkaan näy tilastoissa, koska sen määrää ja arvoa ei ole vielä kukaan haluttu ottaa mukaan kansantulolaskelmiin. Nyt kuitenkin YK:n tilastotoimisto suosittelee sen laskemista mukaan ns. satelliittitileinä, erikseen omaan

sarakkeeseensa.

Kotona tehty työ sensijaan näkyy kyllä asianomaisten perheiden elämässä ja hyvinvoinnissa. Sen ansiosta on työttömyyden oloissakin voitu useimmiten säilyttää kohtuullinen elämänlaatu perheissä. Lasten terveydessä ja koulumenestyksessä näkyy se, miten heidän henkisistä ja aineellisista tarpeistaan pidetään kotona huolta perheen tuloista riippumatta.

Viime vuosina tämä hyvinvoinnin tuotanto on aivan ilmeisesti lisääntynyt perheissä, joissa toinen tai molemmat perheenhuoltajat ovat ns. työttöminä eli tekevät monenlaisia töitä kotona. Nyt se on kuitenkin lisääntynyt olosuhteiden pakosta eikä ihmisten omasta aloitteesta ja heidän omien suunnitelmiensa mukaan.

Mallia antiikin Ateenasta

Nykyisin tekniikan kehitys rynnistää eteenpäin hurjaa vauhtia, koska sillä alalla kehitetään koko ajan uutta osaamista aiemman osaamisen varaan. Ihmisen ja yhteiskunnan näyttää olevan mahdoton pysyä mukana - ainakaan niillä keinoin, millä muutoksia on tähän asti hallittu.

Tekniikan voittokulun ja suurtyöttömyyden taustalla on kuitenkin jo pitkään väikkynyt kiehtova kangastus. Miksi emme ottaisi mallia antiikin Ateenasta, jossa ei tullut kysymyksenäkään, että vapaat miehet olisivat tehneet työtä. Siellä se oli mahdollista, kun orjat tekivät muut työt ja naiset hoitivat kodin. Nyt kaksi tuhatta vuotta myöhemmin meilläkin on yllin kyllin orjia, jotka eivät tarvitse edes ruokaa ja lepoa palkasta tai sosiaaliturvasta puhumattakaan. Miksi emme kaikki ryhtyisi Ateenan vapaiksi miehiksi - ja naisiksi - täälläkin?

"Tehdastyöläisen äly ei nelinkertaistu kahden vuoden välein eikä hänen ruumiinsa kutistu, joten teknologian on tehtävä se hänen puolestaan", totesi *Ilkka Tuomi* Suomen Kuvalehdessä 1.3.1996. "Transistorien pakkaustiheys kaksinkertaistuu puolentoista vuoden välein. Mikropiiriteknologian kustannustehokkuus kaksinkertaistuu tätäkin nopeammin, noin vuoden välein," sanoo Ilkka Tuomi. Ihmistyö sananmukaisesti katoaa teollisesta tuotannosta, kun atomirobotit alkavat pian valmistaa kaikki tarvitsemamme tavarat suoraan atomeista.

Ranskalainen sosiologi *Guy Roustang* muistuttaa artikkelissaan *ILOn World of Work*-lehdessä (14/1995), että myös Marxin unelmana oli tuotantovälineitä kehittämällä vapauttaa ihminen "työn raskaan raadannasta". Roustang toteaa, että Marxin ajattelussa itse asiassa oli se sama ristiriita, johon nyt on juututtu. Marxille työ oli kaikista toiminnoista inhimillisin ja tuottavin, mutta vallankumouksen tarkoitus oli vapauttaa ihminen työstä, koska "vapaus alkaa siitä, kun tarpeiden tyydyttämiseksi vaadittu työ loppuu".

"Elämme paradoksia: rikkaat maat ovat juuttuneet talouteen, jossa ei ole enää mitään mieltä, mutta josta ne silti epätoivoisesti pitävät kiinni", sanoo Roustang. "Jotta poliittiset päättäjät saisivat jälleen otteen talouden peräsimestä, on hyväksyttävä kaksi asiaa: *rajoitettava tarpeitamme ja selvítettävä, miten voidaan tuottaa parhaita kansalaisia.* On tajuttava, että yltäkylläisyys saavutetaan rajoittamalla tarpeita eikä hamuamalla aina vain enemmän."

Myös *John Stuart Mill* kirjoitti jo 1857: "...pääoman ja väestön kasvun pysähtymisen ei

suinkaan tarvitse merkitä inhimillisen kasvun pysähtymistä. Kun ihmisten mieli vapautuu ahneudesta, tulee tilaa henkiselle kulttuurille, moraalille ja sosiaaliselle edistykselle, tulee tilaa elämäntaidon kehittämiseksi ja suurempi todennäköisyys, että sitä myös alkaa tapahtua. *Kun ei enää tarvitse pyrkiä taloudelliseen kasvuun, antaisi tekninen kehitys mahdollisuuden vapautua raadannasta."*

On primitiivistä ja hölmöä, että kehittyvän tekniikan luomaa tuottavuuden räjähdysmäistä kasvua käytetään vain yhtiöiden kasvattamiseen ja osaksi tarpeettomien, jopa vahingollisten ja tuhoavien tuotteiden tuotannon lisäämiseen. On todella pelottavaa ja tuhoisaa, jos markkinat yksin saavat päättää, mihin ihmiskunta käyttää älyään ja luonnonvarojaan.

Tästä asiasta puhui kehitystutkija *Susan George* julkisten alojen ammattiliiton PSI:n maailmankongressissa Helsingissä kesällä 1993:

"Kilpailu on lempeä nimi sodalle. Tämän vuosikymmenen aikana kilpailusta on tullut sääntö kaikilla tasoilla. ...nykyisiin äärimmäisyyksiin vietyä se estää yhteistyön ja solidaarisuuden, se tuhoaa yhteydet ihmisten, maiden ja kansojen välillä, se vahvistaa 'jokainen pitääkään huolta itsestään' mentaliteettia ja laiminlyö toisten oikeudet. Se vahvistaa voittajien valtaa hävinneisiin ja tuhoaa vastuuntunnon."

"Jos markkinavoimien annetaan tehdä kaikki valinnat yhteiskunnassa, ne määräävät terveydenhoidon ja koulutuksen hinnan, ne päättävät, ketä kannattaa hoitaa ja ketä ei, kuka saa käydä koulua ja kuka ei, ja lopulta myös sen, kenellä on ruokaa ja kenellä ei," sanoi Susan George.

On alettu puhua *tappajakapitalisteista*, kun tarkoitetaan yhtiöitä, jotka panevat sitä enemmän ihmisiä pois töistä mitä paremmin niillä menee. "Jos tämä kehitys jatkuu, se johtaa pelkoon ja yhteentörmäykseen suurten teollisuusryhmittymien ja kansalaisten välillä," totesi ABB:n toimitusjohtaja *Percy Barnevik* aikoinaan ranskalaislehdessä. Hän oli sitä mieltä, että suuren yhtiön johtajan on oltava 'hyvä kansalainen' ja kohdeltava ihmisiä arvokkuudella.

Tekniikan kehitystä ei voida pysäyttää eikä ihmisiä voida palkata sinne, missä heitä ei enää tarvita. Ongelmaa ei enää voida ratkaista luomalla keinotekoisesti työpaikkoja. Markkinat eivät ratkaise ongelmaa edes yritysten kannalta. Kun julkiselta vallalta loppuu raha ja ihmisiltä ostovoima, ei markkinoiden tuottamalla tavarallakaan ole mitään virkaa. Eikä voi olla pääomankaan etu, että eriarvoisuus kasvaa ja sosiaaliset rakenteet murenevät kaikkialla.

Viime vuosina ovat suomalaiset vientiyhtiöt kirjanneet historiansa suurimpia kasvu- ja voittoprosentteja. Silti ne ovat käytännössä vähentäneet työvoimaa eivätkä suinkaan luoneet uusia työpaikkoja. Maan työttömyysluvut pysyvät sitkeästi ennätyslukemissa. Luulisi hallituksenkin jo uskovan, että talouspolitiikassa eivät vanhat opit enää toimi. Hallitus kuitenkin vannoo edelleen vain kilpailukyvyyn, kasvun ja kulutuksen nimiin eikä edes etsi muita malleja.

(Kun näitä eri aikakausina esitettyjä viisaita ajatuksia löytää, jää ihmettelemään, millä perusteilla jotkut niistä ovat tulleet yleiseen käyttöön ja toiset taas hautautuneet lähes kokonaan? Ei se aina näytä riippuvan edes siitä, kuka on viisauden oivaltanut ja pukeutunut sanoiksi!)

Työ ei häviä - se paranee

Työttömyyden sijasta pitäisi keskustella itse pääasiasta, ihmisten toimeentulosta. Se voi olla paljon muutakin kuin vain käteen tuleva palkka. Ja vielä parempi olisi puhua hyvinvoinnista, mikä tarkoittaa sellaista elämän kokonaisuutta, jossa ihminen voi hyvin.

Ei työ häviä elämästä. Jo sellainen ajatuskin on mieletön, sillä työn kautta ihminen toteuttaa itseään. Sellainen työ, jota ihminen tekee vain pakosta saadakseen rahaa, sopii kuitenkin huonosti tähän tarkoitukseen. Sitä työtä voitaisiin nykykielessäkin ihan hyvin sanoa "raadannaksi" ja loppujen lopuksi on vain hyvä, jos se voidaan jättää koneille.

Tämä ei tietenkään tarkoita, että kaikki palkattu työ olisi raadantaa. Päinvastoin, kaksin verroin etuoikeutettuja ovat ne, jotka saavat tehdä kiinnostavaa, elävää ja mielekästä työtä ja saavat siitä vielä palkan!

Jos ihmisen taloutta katsotaan kokonaisuutena, siinä on selvästi kolme erilaista työn ja tuotannon kenttää:

- *kotitalous/lähitalous* eli työ ja tuotanto, joka tuottaa hyvinvointia suoraan perheille ja pienyhteisöille;
- *viljelytalous*, joka yhteistyössä elävän luonnon kanssa tuottaa ruokaa ja muita perushyödykkeitä;
  - *teollinen talous*, joka koneellisesti tuottaa tavaroita uusiutumattomista luonnonvaroista ja viljelytalouden tuottamista raaka-aineista.

Ihmistyö on häviämässä vain teollisesta taloudesta. Myös hallinto, raha- ja maksuliikenne, posti yms. ovat aloja, joilta tekniikan kehittyminen purkaa pois ihmistyövoimaa, mutta se tapahtuu pääasiassa mekaanisista rutiinitehtävistä, jotka kone sielläkin tekee paremmin ja nopeammin kuin ihminen. Kaikenlainen tietoliikenne, jonka ennustetaan kasvavan räjähdysmäisesti, laajenee siitä, että juuri se korvaa aiemmin ihmisten tekemää mekaanista työtä monilla aloilla. Senkin mielekkäällä kasvulla on varmasti rajansa, sillä ei se voi korvata elävää elämää.

Työ ei häviä kotitalouksista ja muusta palvelujen ja hyvinvoinnin tuotannosta, missä hoivataan ja kasvatetaan ihmisiä, hoidetaan terveitä ja sairaita, palvellaan niitä, jotka mieluummin maksavat kuin tekevät itse. Näitä töitä ei voida koneellistaa ja automatisoida. Perheissä ja pienyhteisöissä tapahtuva palkaton työ, talkootyö ja palvelusten ja tavaroiden suora vaihto vähentää yksityisten ihmisten käteisen rahan tarvetta ja yhteiskunnan tarvetta investoida julkisten palvelujen lisäämiseen.

Ihmistyötä on myös kaikki *opettaminen ja kouluttaminen*, joka uudessa hyvinvointivaltiossa tulisi vain nykyistä rikkaammaksi ja monipuolisemmaksi. *Kulttuuri, tieteet, taiteet, kirjallisuus, musiikki*, niillä ihminen on aina toteuttanut ja ilmaissut itseään riippumatta siitä, onko siitä maksettu vai ei. Sekään työ ei häviä. Päinvastoin on helppo ennustaa, että kulttuurin tuotanto ja harrastus lisääntyisivät valtavasti, jos ihmiset voisivat vapaammin päättää oman aikansa käytöstä.

Työtä ei voida siirtää koneille kuin osaksi myöskään *viljelytaloudessa*, joka tuottaa perushyödykkeitä ihmisen talouteen. Siinä tuotannossa tärkein tuotannon tekijä on

elämä, elävät luontokappaleet, kasvit ja eläimet. Kotieläintuotantokin menestyy parhaiten, jos eläimiä kohdellaan "inhimillisesti" ts. jos ihminen hoitaa eläimiä niin että ne viihtyvät ja ovat tyytyväisiä. Tutun ja turvallisen ihmisen antama hoito on kotieläimenkin paras tuotantoedellytys! Ja maan kasvunkin terve ja kestävä hyödyntäminen edellyttää ihmistä, joka osaa päivä kerrallaan integroida sään, maan ja kunkin kasvilajin tarpeet optimaalisesti yhteen.

Eikö olekin itse asiassa tuhlausta käyttää ihmisen kykyjä ja lahjoja sellaisiin tehtäviin, jotka kone voi yhtä hyvin tehdä? Nyt onkin menossa prosessi ihmisen vapauttamiseksi kaikista sellaisista töistä, joissa ei tarvita niin hienoa "instrumenttia" kuin ihminen. Se selkiinnyttää työnjakoa ihmisten ja koneiden välillä ja avaa tietä kokonaan uuteen aikakauteen.

Sillä lailla meille ihmisille jää vain paremmat työt, sellaiset joissa todella tarvitaan ihmistä. Voisimme erikoistua ennen kaikkea ihmisiksi, kehittää jokainen itessämme sitä mikä meissä on parasta.

Uusi yhteiskuntasopimus

Ongelma on edelleen se vanha tuttu, työn ja pääoman ristiriita. Sitä ei ole ratkaistu. Nyt se ilmenee itse asiassa ihmisen ja pääoman välisenä ristiriitana. Miten saadaan pääoman hallussa olevien koneiden tuottama lisäarvo ihmisten hyväksi nyt, jos sitä ei enää voida kanavoida edes palkkojen kautta?

Kun pääoma ei enää tarvitse ihmisiä ollenkaan, kaikki lisäarvo jää sille itselleen. Yritysten voitot lyövät kaikki ennätykset. Se sitä paitsi näkyy jo - mitä vähemmän työntekijöitä Suomen teollisuuskin työllistää, sitä suuremmat voitot ja optiot hyväpalkkaisille johtajille!

Tähän asti ostovoimaa on tullut ihmisten käteen palkkoina. Se on ollut se järjestelmä, jolla työn tuottoa on jaettu. Palkoista taas yhteiskunta on vetänyt veroina huomattavan osan yhteisiin tarpeisiin. Sillä on kustannettu hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen. Suurin osa niistäkin varoista on palannut kiertoon julkisen talouden työntekijöiden palkkoina ja siten ostovoimana.

Yritykset ovat maksaneet veroina hyvin vähän. Mutta niin kauan kuin pääoma on ollut pääasiassa kansallista, on lakisääteisesti voitu vaatia myös työnantajat maksamaan sosiaaliturvasta osansa. Työnantaja on joutunut maksamaan sosiaaliturvamaksuja suhteessa maksamiinsa palkkoihin - ei muuta. Kun teollisuus pääsee irti työntekijöistä, se ei enää maksa hyvinvointivaltion kustannuksia tässäkään muodossa.

Suomessa on käytössä yksi pääomia suosivimmista verojärjestelmistä Euroopassa. Pääoma- ja tuotantotoiminnan verotus on erittäin lievää, kulutuksen verotus verraten raskasta ja tuloverotus erittäin raskasta.

"Nyt verotuksen painopiste olisikin siirrettävä tuotannon verotukseen ja alettava verottaa yritysten voittoja tai liikevaihtoa. Tällöin hyvin menestyvä vientisektorikin saataisiin jälleen kansantalouden piiriin sitä hyödyttäväksi toiminnaksi," ehdotti apulaisprofessori *Heikki Lehtonen* Helsingin Sanomissa jo vuonna 1995 (22.10.).

Nyt tilanne on uusi myös sikäli, että pääoma on päässyt karkuun päättäjiltä. Suuryhtiöt elävät omassa globaalissa todellisuudessaan eivätkä ole enää minkään valtion vallan ja

lainsäädännön ulottuvilla.

Ainoa minkä varaan voidaan rakentaa on se, että yleinen yhteiskuntien hajoaminen, luonnonvarojen ehtyminen ja tuhoutuminen, jatkuvat tarkoituksettomat sodat ja kansanmurhat eri puolilla maailmaa ovat uhka myös suuryhtiöiden toiminnalle. Niiden tuotannolla ei ole mitään mieltä, ellei se mene kaupaksi eli muutu rahaksi.

Jotta ihmiset voivat käyttää tuotettua tavaraa, täytyy heillä olla ostovoimaa ja jotakuinkin järjestyneet olot. Vauraiden maiden markkinat ovat jo kyllästymispisteessä. Niille ei paljon enempää voida myydä, vaikka markkinoitaisiin kuinka tehokkaasti. Siksi on kansainvälisten kehityserojen tasoittaminen ja hyvinvoinnin aikaansaaminen kehitysmaissa pitkällä tähtäyksellä myös suuryhtiöiden etu.

Rikkaissa maissa on vaurautta enemmän kuin koskaan. On löydettävä pohja, jolta voitaisiin saada aikaan *uusi, maailmanlaajuinen yhteiskuntasopimus*. Sillä sovittaisiin, *miten tehostuvan tuotannon tuottama suunnaton lisäarvo kanavoidaan rakentamaan hyvinvointia ihmisille ja kansoille*. Yhtiöt on saatava maksamaan riittävän suuri osa voitoistaan yhteiseen käyttöön, sillä ei yhtiöiden kasvu ja pääomien kasaaminen voi olla niillekään mikään itsetarkoitus.

Tämä globaali *"hyvinvointivero"* on syytä suhteuttaa voittojen ja liikevaihdon ohella myös luonnonvarojen käyttöön ja ympäristölle aiheutettuihin haittoihin, mitä suurempi käyttö ja haitat sitä enemmän veroa. Siten se suosisi myös luonnonvarojen säästämistä ja ympäristöhaittojen vähentämistä.

Uuden yhteiskuntasopimuksen tulisi olla alunperin kansainvälinen. Tässä vaiheessa se kattaisi teollisuusmaat ja velvoittaisi myös *kansainväliseen sosiaalipolitiikkaan, tulonsiirtoihin rikkailta köyhille maille*. Kaikkien yhteinen etu on, että myös kansainväliset tuloerot pienenevät ja ekologinen kestävyys hyväksytään kaikkea taloudellista toimintaa sitovaksi laiksi.

Oikeus hyvinvointiin?

Pohjoismaisen hyvinvointimallin peruseriaatteista voidaan edelleen pitää kiinni. Se valjastaa koko yhteiskunnan toimimaan eriarvoisuuden ja luokkaerojen vähentämiseksi sekä ihmisarvoisten olojen turvaamiseksi kaikille. Sosiaali-, terveys-, koulutus- ja kulttuuripalvelujen turvaaminen kaikille yksilöllisesti ja mahdollisimman tasapuolisesti toteuttaa yhteiskunnallista ja sukupuolten välistä tasavertaisuutta.

Tähän asti kansalaisten taloudellisen turvallisuuden peruspilari on ollut perustuslain turvaama "oikeus työhön", joka käytännössä on merkinnyt turvattua toimeentuloa. Täystyöllisyys on muodostunut lähes pyhitetyksi tavoitteeksi yhteiskuntapolitiikassa juuri siksi, että se on ollut tärkein keino taloudellisen perusturvan varmistamiseksi kaikille.

Nyt näyttää siltä, että perinteisessä mielessä täystyöllisyys ei enää ole mahdollista, koska yhä suurempi osa teollisesta tuotannosta tapahtuu yhä vähemmällä ihmistyövoimalla. Miten silloin varmistetaan, että vauraus tulee kansalaisten hyväksi? Miten taataan oikeus hyvinvointiin, jos se ei enää voi tapahtua palkallisen ansiotyön kautta?

Voisiko pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon vähitellen kehittynyt ajatus

"sosiaalisesta kansalaisuudesta" saada yhä konkreettisemmän muodon siten, että se oikeuttaisi taloudelliseen perusturvaan ilman mitään ehtoja? Että se olisi vauraan sivistysvaltion uusi kansalaisoikeus ja kansalaisille kuuluva luontaisetä? Se olisi hyvinvointivaltion seuraava kehitysvaihe.

Voisiko "sosiaalisen kansalaisuuden" antamaksi luontaiseduksi muodostua kansalaispalkka - muodossa tai toisessa - ja siihen olisi oikeutettu jokainen, joka asuu pysyvästi Suomessa tai jossain muussa pohjoismaassa. Se olisi uusi, yksinkertaisempi tapa jakaa kansantuloa kansalaisille taloudellisesti kehittyneissä maissa nyt, kun palkkatyön osuus tämän jaon kanavana vähenee.

Suurin kynnys on kansalaispalkan hyväksyminen poliittisena ja sosiaalisena periaatteena. Hallinnollisesti se voisi olla suhteellisen helppo toteuttaa. Se korvaisi nykyisen, monimutkaisen ja byrokraattisen sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaisella yhden luukun järjestelmällä.

Suomessa saataisiin hyvä alku hyvinvointivaltion uudistamiseksi siitä, että tasattaisiin työttömyyskorvaukset ja muutettaisiin ne kansalaispalkaksi. Sen piiriin tulisi heti lähes puoli miljoonaa ihmistä. Voitaisiin lopettaa toivottomat yritykset luoda keinotekoisesti työpaikkoja ja mieletön koulutusralli, jolla annetaan pääasiassa hyödyttöä ja ihmisiä turhauttavaa koulutusta ja poltetaan paljon rahaa.

Kun kansalaispalkka turvaisi perustoimeentulon ilman ehtoja ja rajoituksia, ihmiset voisivat sen turvin vapaasti ja laillisesti opiskella, mitä haluaisivat, tuottaa hyvinvointia perheelleen ja naapureittensa kanssa lähiyhteisölle, toimia järjestöissä, harrastaa kulttuuria ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Silloin tehtäisiin myös paljon sellaista yhteiskunnallista ja yleishyödyllistä työtä, joka nyt jää tekemättä.

Lisäansioita voisi jokainen hankkia eri tavoilla ja ne olisivat verotettavaa tuloa, mutta eivät vähentäisi kansalaispalkkaa. Pysyvät työpaikat olisivat edelleen haettavissa ja niistä maksettaisiin kuukausipalkka. Koska kansalaispalkka lopulta kuitenkin tulisi kaikille, maksaisi työnantaja palkasta vain kansalaispalkan ylittävän osan. Kun työnantajan palkkakustannukset näin alentuisivat, hänet veloitettaisiin maksamaan kansalaispalkkaa vastaava osuus valtion kassaan jokaista työntekijää kohti samaan tapaan kuin nyt maksetaan työntäjän sosiaaliturvamaksua.

Kansalaispalkan rahoitus koostuisi eri lähteistä, esimerkiksi;

- kaikkien työnantajien maksettavaksi tuleva "kansalaispalkan palautus" kutakin työntekijää kohti,
- eläkkeet, lapsilisät, toimeentulotuki ym. korvautuisivat kansalaispalkalla,
- työttömyyskorvauksiin, työllisyyskoulutukseen ym. varatut varat,
- sosiaalihuollon ja virkamieskunnan "keventämisestä" syntyvät säästöt,
- aikanaan Suomessa toimiville suuryrityksille uuden yhteiskuntasopimuksen perusteella tuleva "hyvinvointivero".

Hyvinvointi- ja sivistisyhteiskunta

Uuden hyvinvointiyhteiskunnan ydin olisi kasvatus, koulutus ja kulttuuri. Jokainen ihminen on lapsena aktiivinen ja luova. Tämän luovuuden vaaliminen ja viljeleminen olisi koko kasvatuksen ja koulutuksen perusajatus. Yliopistot, korkeakoulut, kirjastot, perusopetus, kansalais- ja kansanopistot ja muut kulttuurilaitokset tarjoaisivat jokaiselle

mahdollisuudet kehittää itsestään omien lahjojensa puitteissa monipuolisesti rikas ja pysyvästi luova persoonallisuus.

Kansalaispalkka loisi entistä konkreettisemmän perustan myös tasavertaisuudelle ja antaisi ihmisille aivan uudenlaiset mahdollisuudet suunnitella omaa elämäänsä. Oleellista olisi, että ihmiset voisivat pitkälle päättää itse siitä, paljonko myyvät ajastaan ja voimistaan markkinoille ja paljonko varaavat omaa elämäänsä varten.

Vaikka perustulo olisikin ainakin aluksi vaatimaton, olisi se varma. Holhous vähenisi, kun perusturva tulisi automaattisesti ilman tarveharkintaa tai muita ehtoja. Sen jälkeen ei enää olisi työllisen ja työttömän välillä sitä eroa kuin nyt ja eläkeläisiä olisivat kaikki tai ei kukaan.

Todellista hyvinvointia olisi se, että itse kunkin omat luovat mahdollisuudet voisivat päästä kehittymään mahdollisimman täydesti. Voisimme elää rikkaasti ja sivistyneesti läheisessä suhteessa toinen toisiimme ja elävään luontoon ympärillämme.

Täydesti eläminen ihmisenä, aktiivisena subjektina ja luovana olentona on kaikista seikkailuista suurin. Ja luonto on rikas ja monimuotoinen elämännäyttämö, joka tarjoaa jatkuvasti uusia elämyksiä ja yllätyksiä jokaiselle, joka elää sen kanssa aidossa vuorovaikutuksessa. Tässä suhteessa Suomi on erityisen rikas maa, meillä on vielä vapaata luontoa, metsiä ja vesiä yltäkyläisesti.

Hyvinvointivaltion purkaminen on rappeutumista ja taantumista. Sen sijaan tulisi kehitystä viedä eteenpäin kohti todellista sivistys- ja hyvinvointiyhteiskuntaa.